

אמירת "לשם יחוד" ❧

שמעון הרצמן - שיעור ג'

במאמר נעסוק באמירת "לשם יחוד" לפני קיום מצוות. נדון במקור הדברים, אופן האמירה ובכמה פרטים הקשורים לנושא זה. במהלך הדברים נבאר בהרחבה את דעתו של ה"נדוע ביהודה" ונביא מדברי האחרונים שדנו בדבריו. חשוב להדגיש שלא נעסוק בענייני קבלה המתלווים לנושא, אלא רק במה שנתבאר בספרי רבותינו על דרך הפשט בסגנון השווה לכל נפש.

עניין ההכנה למצוות

מדברי רבים מרבותינו עולה שתפקידה של אמירת "לשם יחוד" (לפחות במישור הפשטני) הוא הכנה בדיבור ובמחשבה לקיום המצווה. לכן נבאר קודם את עניין ההכנה למצוות בכלליות. הריטב"א (פסחים ז:): כתב: "וטעם זה שאמרו חז"ל לברך על המצוות עובר לעשייתן כדי שיתקדש תחילה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצוות השי"ת. ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש שהיא למעלה¹ מעבודת הגוף". מבואר בדבריו שתפקיד הברכה הוא הכנה רוחנית - מחשבתית, קודם עשיית המצווה. וכן בחידושי החת"ס (שם) הביא מהכוזרי שתפקיד הברכה הוא לעשות הכנה לקיום המצווה וקבלת קדושתה. ובעין איה למסכת מעשר שני (פיסקה י"ח) על המשנה שדורשת "לא שכחתי - מלברכך ולהזכיר שמך עליו", ביאר שבברכה אדם משיג שני עניינים: א. הידיעה שהוא מקבל טובה גדולה בעשיית המצווה והודאה על כך. ב. הסתכלות כוללת על גדלות המצווה וערכה העליון.

¹ במהדורת מוסד הרב קוק הביאו גירסא: "למעשה שהיא עבודת הגוף". את הגירסא הזו שמעתי בשיעור מר' אשר וייס שליט"א, והיא נראית יותר כי לגירסא בספרים הרגילים אין פשר.

בספרי החסידות הרחיבו בזה מאוד, וכתבו שההכנה למצווה היא חלק מהמצווה ממש ואפילו גדולה יותר מהמצווה עצמה (שפת אמת פרשת האזינו תרל"ד), ועיקר עבודת המצווה היא בהכנה במחשבה לפנייה (בעש"ט פרשת נח). וכלשון בעל הקדושת לוי (פרשת בשלח): "דמבואר בספרי יראים, שכל מצווה קודם עשייתה צריכה הכנה, להכין עצמו לעשותה בקדושה ובטהרה, והיוצא מזה מחמת שמכין עצמו מגלה בדעתו שחביבה המצווה בעיניו ומצפה ושמח לעשותה, ואח"כ בעשותה יעשנה בלב שלם שלא יחללה ויפגמנה בעשותה, שהרי נשרש בליבו אהבה של המצווה ההיא".

וכתבו לזה כמה טעמים:

- א. המצווה נעשית רק באיבר אחד ופעולה אחת, אבל ההכנה והטירדה למצווה מקיפה את כל חלקי האדם (שם משמואל יו"כ).
 - ב. המצווה נעשית בדרך כלל בחפץ גשמי (טלית, תפילין, סוכה) וכדי שהאור העליון ישכון בדבר הגשמי צריך הכנה למצווה (לקוטי תורה לבעל התניא פרשת ניצבים נ:).
 - ג. זה מראה על כיבוד וחיוב המצווה כאדם המתכוון לארח את המלך (אגרא דכלה לבעל הבני יששכר דף קלה:).
 - ד. את המצווה מאוד קשה לקיים כמשפטה עם כל הפרטים והדקדוקים, אבל ההכנה היא כוונה לעשות רצון ה' בשמחה ובהתלהבות וזה כל אחד מסוגל לפי מעלתו (שפת אמת האזינו, עיי"ש עוד טעמים).
- לסיכום, עבודת ההכנה היא ריכוז במחשבה (ובדיבור, כדלקמן) קודם עשיית המצווה, על גדלות המצווה ערכה ומהותה וכוונה לעשות נחת רוח להשי"ת במצווה זו, וזו היא "עבודת הנפש שהיא למעלה מעבודת הגוף".

אמירת "לשם יחוד"

לאור דברינו מבואר היטב מדוע נוהגים רבים לומר "לשם יחוד" לפני כל מצווה, ואף תוקן נוסח מיוחד ובו תמצית הכוונה הראויה למצווה, ותפילה קצרה שהמצווה תעלה לרצון לפני ה'.

מקור עניין האמירה בפה הוא בזוה"ק² (תזריע נא:): "בכל מעשיו של האדם צריך שיהו כולם לשם הקדושה. מהו לשם הקדושה? להזכיר בפיו שם הקדושה על כל

² הרבה מהמקורות שבמאמר הועתקו מספר "הכנה למצווה עיי דיבור" לר' שמעון גוטמן. עיי"ש ותמצא נחת.

מה שעושה³ שכולו הוא בעבודת ה', ולא ישרה עליה כל כוחות רעים וחיצונים, (ויש לחשוש לזה) בגלל שהם נמצאים הרבה אצל בני אדם ויכולים לשרות על אותה עבודה" (תרגום). מבוארת כאן חשיבות הזכרת שם ה' על כל פעולה שאדם עושה. ובמקום אחר ביאר על חשיבות קיום המצוות בשלוש קומות: מחשבה, דיבור ומעשה. וכלשונו (וירא ק.) "כעניין הזה מי שרוצה להדבק בקדושה, שהרי במעשה ובדיבור ובכוונת הלב תלוי הדבר (תרגום). ובמקומות רבים בזה"ק מובא עניין יחוד קוב"ה ושכינתיה (כגון בקדושים פג.) וכיוון שענין זה הוא גבוה מאוד לא העתקתי לשונו.

ומובא שהאריז"ל (בשער רוה"ק) כתב: "וקודם שאדם יעשה איזה מצווה או צדקה יאמר ליחזקאל שמא דקוב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו (תרגום: ביראה ובאהבה) וברחימו ובדחילו בשם כל ישראל, וכיוון לקיים שם י"ה שהם דחילו ורחימו עם ו"ה שהם קוב"ה ושכינתיה" וכן כתבו למעשה רבים מרבותינו האחרונים⁴.

התועלת ההלכתית באמירת "לשם יחוד"

מלבד העניין של ההכנה למצווה, נראה שיש באמירת "לשם יחוד" גם תועלת הלכתית.

בשו"ע (או"ח סימן ס' סעיף ד') פסק להלכה שמצוות צריכות כוונה. וביאר המשנ"ב⁵ (ס"ק ז') שבכל מצווה יש ב' כוונות:

א. כוונת הלב בקיום המצווה לשם ה', ובמצוות התלויות בדיבור (כגון תפילה) לכוון למה שמוציא מפיו, וזה פשיטא שלכו"ע אינו לעיכובא אם כי נצרכת לכתחילה למצווה מן המובחר.

³ כי הקדושה שורה רק על מה שמזמינים לשמה בפה דווקא, כמו עיבוד ספר תורה שצריך לפרש בפיו (מתוק מדבש).

⁴ למשל קצוה"ח (בהקדמה לשב שמעתתא), וראה מקורות רבים בשו"ת חזו"ע כרך ב' עמ' תקס"ו - תקע"ב, ובשו"ת אוצרות יוסף שבסוף חלק א' של הלכה ברורה סימן כ'. ומצאתי דבר נחמד בספר "תולדות קול אריה" שלזה כיוונו גדולי ישראל בכל הדורות שפתחו סיפרם בר"ת של שם הוי"ה, וזו כוונת רבינו הקדוש שהתחיל המשנה בהלכות ק"ש שהיא מצוות יחוד ה' ע"מ שלימוד כל הש"ס יהיה בכוונה זו.

⁵ עפ"י הב"ח סימן ח' ס"ק ז'. עיי"ש שבציצית, תפילין, וסוכה הכוונה הראשונה היא לעיכובא כי הטעם נכתב בתורה.

ב. כוונה לצאת יד"ח המצווה.

וסיים המשנ"ב "רק שמחולקים (מ"ד מצוות צריכות כוונה ומ"ד אין צריכות) אם חייב לכוון **קודם** שמתחיל המצווה לצאת בעשיית אותה מצווה", וכ"כ בסוף ס"ק י": "אבל לכתחילה ודאי צריך להזהר לכוון **קודם** כל מצווה לצאת ידי חובת המצווה וכן העתיקו כל האחרונים בספריהם. ועיין בחיי אדם ובמעשה רב".
מבואר בדבריו ב' חידושים:

א. עיקר דין מצוות צריכות כוונה הוא קודם המצווה.

ב. כוונה קודם המצווה מועילה לזמן המצווה עצמו.

והנה החידוש הראשון, פשיטא שהוא רק לכתחילה ובדיעבד יכול לכוון גם לאחר שהתחיל המצווה וכ"כ בהגהות ביצחק יקרא בשם הגרש"ז אויערבך שבדיעבד מהני אפילו תוך כדי דיבור משעת עשיית המצווה. אבל החידוש השני הוא פלא גדול שהרי ישנן מצוות שמתחילת קיומן ועד לסיומן עובר זמן רב (כגון תפילין, וק"ש שצריך כוונה לצאת יד"ח לכל הג' פרשיות כמש"כ המשנ"ב בס"ק י"א), וללא חידושו של המשנ"ב היה נראה לכאורה, שכל זמן שנמשכת המצווה צריך שיכוון וידע שעושה לשם מצוות בוראו ומעתה יכול לעשותה בלי כוונה כלל בזמן קיום המצווה, ודי בכך שכיוון בהתחלה (ובלבד שלא יהיה היסח הדעת מוחלט, שנראה שבו לא דיבר המשנ"ב).

והנה מקור דבריו הוא בחיי אדם ובמעשה רב והם לא ציינו מקור לדבריהם, ואולי למדו כן ממה שכתב השו"ע (סימן י"א סעיף א') שטויה לשמה בציצית היא שאומר בתחילת הטויה שעושה לשם ציצית, וכן בתפילין (סימן ל"ב סעיף ח') עיבוד קלף לשמה הוא אמירה בתחילת העיבוד, ומקור דבריו ברא"ש בהלכות קטנות (הלכות ספר תורה הלכה ד') שם כתב במפורש: "כשמתחיל לכתוב ספר תורה יאמר 'ספר תורה זה אני כותב לשם קדושת תורת משה' ותו לא צריך", וא"כ מפורש שמספיקה כוונה בהתחלה. כ"כ בשו"ת רב"ז שפרן, הובאו דבריו בשו"ת חזון עובדיה (חלק א' כרך ב'), והוסיף ששפיר מוכח מכל תקיפי קמאי ובתראי שסגי בכוונת הלב לפני קיום המצווה. ויש להאריך בזה הרבה ולדייק בלשון הראשונים והאחרונים ואכמ"ל. אבל כיון שכתב זאת המשנ"ב שנתקבלו דבריו בכל תפוצות ישראל (וכ"כ

הרב דוד יוסף בספר הלכה ברורה סימן ס' סעיף ד' ולא מצאתי מי שיחלוק עליו בהדיא⁶, נראה שיש לסמוך עליו. ובמיוחד בדורנו שהכוונה נחלשה מאוד כמו שכתב השו"ע בסימן צ"ו, ומאוד קשה לצמצם המחשבה לאורך כל קיום המצווה, ובמיוחד במצוות התלויות בדיבור (כגון ק"ש) שקשה לזכור לכוון בכל הקריאה לצאת ידי ח המצווה.

מאחר וכאמור נפסק במשנ"ב שעיקר הכוונה הנצרכת לדין "מצוות צריכות כוונה" לתקן הניסוח א"כ יש תועלת גדולה באמירה קודם קיום המצווה של הנוסח המודפס בסידורים⁷ ע"מ לצאת ידי חובת כוונת המצווה וכן למצווה מן המובחר בכוונה לשם ה'⁸.

השגת הנודע ביהודה

בעל שו"ת נודע ביהודה התנגד לאמירת "לשם יחוד", וכתב על כך (יו"ד מהדו"ק סימן צ"ג) למי ששאלו על הנוסח העדיף באמירת "לשם יחוד": "הנה בזה אני משיב, עד שאתה שואלני נוסח אמירתו, יותר ראוי לשאול אם לומר כי טוב באמירתו. ולדעתי זה רעה חולה בדורנו, ועל הדורות שלפני זמננו שלא ידעו בנוסח זה ולא אמרוהו והיו עמלים בכל ימיהם בתורה ובמצוות, עליהם נאמר 'תומת ישרים תנחם', והם הם אשר עשו פרי למעלה וגדול מעל השמים חסדם. אבל בדורנו הזה כי עזבו את תורת ה' ומקור מים חיים משני התלמודים בבלי וירושלמי, לחצוב להם בורות נשברים ומתנשאים ברום לבבם כל אחד אומר: 'אנוכי הרואה! ולי נפתחו שערי שמים, ובעבורי העולם מתקיים' אלו הם מחריבי הדור, ועל הדור היתום הזה אני אומר 'ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם וחסידים (במקום 'ופושעים') יכשלו בם". ואחרי פלפול בעניין כוונה בקדשים ובכתיבת גיטין הוסיף "ובכוונת התפילה והמצוות שיש בהם כמה עיקולי ופישורי וכמה חשש קיצוץ בנטיעות כאשר ראינו

⁶ אמת שאפשר לדקדק בלשון חלק מהפוסקים, כגון הב"ח (הנ"ל) שכתב על ציצית "עיקר המצווה וקיומה תלויה בכוונתה שיכוון בשעת קיום המצווה" כי אפשר שכתב כן בסתמא, וסמוך למצווה כשעת קיום המצווה חשיב.

⁷ ולכל נוסח יש יסוד ומקור, עיין שו"ת משפטי עוזיאל כרך ג' ס"ב.

⁸ וכגון במצוות תפילין שכתב השו"ע (סימן כ"ח סעיף ה') כוונה ארוכה שיכוון בהנחתו, ובלי אמירת הנוסח כמעט ודאי שלא סביל מוחא דאינשי לכוון כ"כ הרבה במעשה אחד.

כל זה במופת, פשיטא שיש לבטל שלא יכוון כלל ודי שעושה המצווה לשם מצווה... וכל דבר שאין ברכה לפניו אני נוהג לומר בפי' הנני עושה דבר זה לקיים מצוות בוראי', ובוזה די ואין צריך יותר. והכוונה הוא רק פירוש המילות, וכל התיקונים למעלה נעשים מאליהם⁹ ע"י מעשינו".

לסיכום: בדברי הנוב"י ישנן, מלבד הפלפול ההלכתי, שלוש טענות עיקריות: א. הדורות הראשונים היו צדיקים וקדושים מאיתנו ואעפ"כ לא ידעו ולא אמרו נוסח זה.

ב. זו יהירות גדולה וכלשונו "כל אחד אומר אני הרואה".

ג. יש חשש של קיצוץ בנטיעות "כאשר ראינו".

דחיות האחרונים

בטרם נעסוק בתשובות שכתבו רבותינו האחרונים ז"ל, יש לבאר פה עניין עיקרי¹⁰ הנוגע לתשובה הנ"ל, שבעצם כל שלושת הטענות עניינם אחד: החשש משינוי. כי הנוב"י חי בתקופה בה החלה תנועת החסידות של הבעש"ט, והיה לו חשש מהידמותה של תנועת החסידות לכת הכופר ש"צ¹¹ ימש"ן, שהגיעה לקלקולים נוראיים ע"י עיסוק בקבלה בצורה לא ראויה. לכן כשנשאל על עניין אמירת "לשם יחוד", שהופצה בעיקר ע"י החסידות, ויש לה קשר ישיר לקבלה, ענה בחריפות גדולה כ"כ. אבל נראה שלעצם הנוסח לא התנגד כ"כ, ובעצמו הסכים שאמירה לפני המצווה לשם כוונה היא דבר נצרך.

⁹ עיין ספר נפש החיים שער ב' פרק י' על גדלות אנשי כנה"ג שידעו לכלול כל הכוונות והצירופים והייחודים בנוסח התפילה שתיקנו.

¹⁰ נראה פשוט, וכן מצאתי בהגהות עט"ז לספר סוכת שלום (לר' אליהו גוטמאכר) כלל ב' הערה כ"ה.

¹¹ בספר "מבית מדרשו של הנוב"י" (ירושלים תשס"ג) עמ' 63 כתב שהנוב"י קידש מלחמת חרמה בשבתאים ובדומים להם. וכל שנה בערב יוה"כ החרימם לפני יכל נדרי' והכריז שאין להם תשובה וכפרה. ויש להעיר בדרך אגב שנראה, שגם בעקיצה שהוסיף - "וחסידים יכשלו בס", לא כיוון לכל עניינה של תורת החסידות, אלא רק למנהגים משונים המעוררים סכנה. ובספר הנ"ל (עמ' 67) כתב שהבעש"ט שיבח אותו על תורתו וצדקתו. ובי"ה שכיום עברה מחלוקת זו מן העולם, ו"בדורות האחרונים יפה לנו מאד כל שיחתם של תלמידי הגר"א יחד עם תלמידי הבעש"ט" (הרב זצ"ל, אגרת רס"ו).

רבים מרבותינו האחרונים עסקו בתשובה זו של הנוב"י והרבו להפך בה. בראש המשיבים עמד ר' חיים מצ'רנוביץ (בעהמח"ס באר מים חיים, "סידורו של שבת" ועוד) שכתב תשובה ארוכה בעניין וכמו כן באר באריכות את העניין, שיש בכל מצווה מלבוש שהוא המעשה, וכן התוכן העיקרי - הכוונה לשם שמים¹². על הטענה הראשונה, שלא נהגו כן בדורות הקודמים, כתב: "קורא אני על זה 'אל תאמר שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זאת' (קהלת פרק ז)" ודווקא בדורות האחרונים היה צורך שחכמת הקבלה תתפרסם¹³ ועימה העניין העליון הזה של התכונות למצווה הכוללת אמירת "לשם יחוד". על הטענה שזו יהירות, בפשטות אין לה מקום בדורנו. כי זה כבר מספר דורות שנהגו ברוב תפוצות ישראל לאמרו, והנוסח מודפס בכל הסידורים (כמעט) לפחות לפני ברוך שאמר¹⁴ ורוב גדולי ישראל הורו לאומרו.

הטענה העיקרית של הנוב"י כפי שביארנו, היא החשש לשיבושים ע"י העיסוק בקבלה, ובאמת כמה אחרונים כתבו שמי שאינו מבין בקבלה אין לו להגיד נוסח זה

¹² ויחודים וכוונות נוספות כמידת האפשר. ופשיטא שאין כוונתו שהכוונה היא המערכת, שהרי בלי המעשה אין כלום, ועדיף מעשה בלי כוונה מכוונה בלי מעשה כהלכתו. וכמש"כ בנפש החיים (פרקים, פרק ה') שמי שיחשוב בזמן חיוב קרבן פסח כוונות ועניינים נוראיים וגבוהים, וחדל מעשות הפסח - ונכירתה הנפש ההיא. עיי"ש בפרק ו' שמסכים שהכוונה היא דבר נצרך המעלה מאוד את המצווה, ומסיים שחלילה וחס לבטל את המעשה בשביל הכוונה וטהרת המחשבה, וכל המרבה לדקדק במעשיו הרי זה משובח והדברים פשוטים בשכל ישר ומיוסדים על הזוה"ק (עיי"ש מה שהעתיק).

¹³ וכלשון היעב"ץ בהקדמה לסידור "מאחר שנמשך העניין ובא לידי גילוי, עד שיש מקום לחשוב כי הגיעה עת דודים ועת רצון לה' שתמלא הארץ דעה את ה'". ועיין חיי מוהר"ן סימן תי"ט, ובהקדמה לספר אור החמה לר' אברהם אזולאי.

¹⁴ הסידורים שבהם נכתב הנוסח רק לפני ברוך שאמר, הם עפ"י סידורו של בעל התניא. וכתבו (האדמו"ר האחרון בליקו"ש לר"ה, הובא בספר שערי הלכה ומנהג חלק א' סימן ס"א) לפרש שיטתו שכיוון שכוונה זו אינה שווה לכל נפש אין לאומרה לפני כל מצווה ומצווה אלא פעם אחת מועילה לכל היום כולו. ובספר תפילה לדוד (בוטשאטש) סימן כ"א כתב "רבים אומרים לשם יחוד בפרטות כמה פעמים ביום, והסומך עצמו על מאמר הראשון שקאי על כל הפרטים ג"כ יפה עושה" וכתב לזה נוסח מיוחד: "הריני מכוון מעתה על כל פרט ופרט ממעשי דיבורי ומחשבותי של כל היום עד למחר בעת הזאת לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה". וזה כמו גילוי הדעת של הבן איש חי שמובא בסידורי הספרדים קודם פרשת העקידה. אבל רוב רבותינו נקטו לומר לפני כל מצווה, וכנראה טעמם שמשום הכנה למצווה עדיף יותר.

(חוות יאיר סידור ר"י, היעב"ץ בסידורו, שו"ת מים חיים לרב יוסף משאש סימן ס"ו) וחלקם כתבו שהנוב"י התכוון רק למי שאינו יודע לכוון (החיד"א בשמחת הרגל). אבל רובם לא חששו לזה כלל (ר' חיים מצ'רנוביץ בתשובה הנ"ל, וכל המקורות המובאים לעיל, שכתבו זאת כהוראה כללית לציבור, ולא רק ליחיד סגולה שהתעלו לבוא בסוד ה'). והדבר פשוט, שכשיהודי אומר נוסח זה מתוך ענווה והכרת מקומו בידיעה שאין לו הבנה אמיתית בכוונה עליונה זו, אין חשש כלל. וכתבו בטעם הדבר, שאף שלא הכל יחכמו לידע כוונה זו, מ"מ אותיות פורחות למעלה למעלה (בשם השל"ה הקדוש), וכלשון התניא (נח). "ומ"מ יש לו לאדם להרגיל עצמו בכוונה זו, כי אף שאינה באמת לאמיתו לגמרי בליבו, מ"מ מעט מזעיר חפץ ליבו בזה באמת, מפני האהבה הטבעית שבלב כל ישראל לעשות כל מה שהוא רצון העליון ב"ה, ויחוד זה הוא רצונו האמיתי". ומ"מ הכוונה הפשוטה שהוזכרה בסידור 'קול אליהו' לצייר שם הוי"ה נגד עיניו ראוייה לכל יהודי.

ומצאתי דבר חידוש בספר סוכת שלום לר' אליהו גוטמאכר, שכתב עפ"י הש"ך ביו"ד (סוף סימן רמ"ג), שאם ידע האחרון את דברי הראשון וחולק עליו פסקינן כמותו, אבל אם לא ידע הימנו הלכה כקודם לו, דאמרינן אם היה שומע היה חוזר מדברי עצמו. והנה השל"ה במסכת שבועות (קפא:) כתב שיש לומר לפני הלימוד: "הנני רוצה ללמוד כדי שיביאני התלמוד לידי מעשה ולידי מידות ישרות ולידי ידיעת התורה, והריני עושה לשם יחוד קוב"ה ושכינתיה" וכנראה שהנודע ביהודה לא ראה דברי השל"ה¹⁵, ולכן כיוון שהשל"ה שקדם לנוב"י כתב כן, יש להכריע כמותו. והוסיף לבאר שאם בדיני איסור והיתר אמרינן הכי, ק"ו בעניין כוונת המצוות שהיא עיקר עבודת השי"ת. ולא זכיתי להבין דבריו, שהרי הנוב"י ביטל את דברי הזוה"ק והאר"י ז"ל, וקשה לומר שיחזור בו מפני דברי השל"ה, ובמיוחד שספר זה נכתב כהנהגות לחסידים ואנשי מעשה, והנוב"י כתב לאסור מפני טעות המון העם.

¹⁵ במהדו"ק או"ח סימן ל"ה הפנה את השואל לעיין בספרי מוסר וקבלה והוסיף "ואין דרכי לעיין בספרים הללו רק קצת אני זכור מילדותי" והבא"ח כתב בשו"ת רב פעלים סימן א שהנוב"י לא זכה לחכמת הקבלה. אמנם בספר 'מבית מדרשו של הנוב"י' עמ' 129 כתב שהיה ידוע בין גדולי דורו שרב כוחו גם בתורת הנסתר, ושם בעמ' 61-62 ליקט ציטוטים מספריו ובהם ראיות שהיה לו ידע בנושא.

יתכן שגם אליבא דהנוב"י יש לומר לשם יחוד

בספר תולדות קול אריה כתב בשם זקנו (הרב אברהם יהודה שוורץ בעמח"ס שו"ת קול אריה) שהנוב"י עצמו חזר בו! והביא לזה ראייה מהסכמות שכתב לספרים שבהם נכתב ונתבאר נוסח זה, וכן מהעובדה שאפילו תלמידיו (כגון החיי אדם) הורו לאומרו. ודחה, שאין בהסכמה ראייה, שהרי ידוע שבד"כ כאשר רב נותן הסכמה לספר, כוונתו להסכים לגדלות המחבר ושהוא מכיר בו, ואע"פ שיתכן שיחלוק עליו פעמים הרבה. וסיים שעם כל זאת, כיוון שאיתרמי ליה כך, אות לנו שמשמים לא הסכימו לפסקו זה, ועל כורחו מסבב הסיבות הביא לו שיתן הסכמה לספר שנתחזק בו מנהג אמירתו.

ביאורים בנוסח

עניין יחוד קוב"ה ושכינתיה עמוק מאוד, גבוה מעל גבוה, ואין לנו כ"כ הבנה בו. ומ"מ בפשטות רבה יש לומר שזו כוונה לעשות מעשה המצווה בשביל לקשר ולחבר ("לשם יחוד") בין הקב"ה והעולמות העליונים, לבין שכינתיה שהיא התגלות שם ה' בעולם הזה על ידינו¹⁶. נרחיב מעט על מספר נקודות בנוסח, שכן אף שיש ערך באמירה עצמה גם בלי ההבנה, פשיטא שהכוונה מועילה מאוד, ומצווה בלא כוונה כגוף בלא נשמה (כה"ח בשם האריז"ל) ובמיוחד בהכנה זו שכל עניינה הוא כוונת המצווה.

"בדחילו ורחימו" - (תרגום: ביראה ובאהבה) "כל מצווה שלא נעשית ביראה ובאהבה לאו מצווה היא ולא עולה למעלה" (לשון הזוה"ק שהאריך במקומות רבים בעניין זה) וידועים דברי רש"י (דברים פרק ו' פסוק ה' ע"פ המדרש) שאינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה, ושניהם נצרכים לעבודת ה' בשלימות.

"בשם כל ישראל" - כתב האור החיים הקדוש (פרשת תרומה): "וטעם מה שאנו נוהגים לומר לפני כל מצווה 'בשם כל ישראל', כי אין גופה של תורה יכול להתקיים אלא בכללות כל ישראל, וזה לך האות: אם הוא כהן הרי זה אינו מקיים כ"ד מתנות כהונה, ואם הוא ישראל אינו מקיים מצוות הקרבת הקרבנות, וכן לוי. ובכללות כל ישראל יתקיימו כל עיקרי התורה". ויש בזה ערך גדול שכולל המצווה

¹⁶ כך אמר לי אחד הרמ"ם בשיבתנו. ועיין ביאורים הקרובים לדרך הפשט בדרשות חת"ס (חלק ג' ע"ד) ובספה"ק "ישמח לבי" בריש מסכת ברכות, ובחובת התלמידים מאמר שלישי עמ' רמ"ו-רמ"ח.

אשר עושה עם כל ישראל כמו חשיבות התפילה בציבור, וכפי שכתבו האחרונים (חסידות, הבא"ח) בשם האריז"ל, שקודם התפילה יקבל עליו מצוות ואהבת לרעך כמוך ועי"ז תיכלל תפילתו בכלל תפילות ישראל ותעשה פרי למעלה. ובספרי החסידות (בעש"ט פרשת פקודי, מאור עיניים סוף פרשת בשלח) כתבו שכוונה זו מועילה שהמצווה תחשב שנעשית עם כל הכוונות שבה, כי באמירה זו כולל עצמו עם כל עם ישראל ובתוכו הצדיקים שבדור שיודעים לכוון, וכך מתעלה המצווה מאוד מאוד למעלה, וכ"כ ר"ח מצ'רנוביץ בתשובה הנ"ל.

"ותרייג מצוות התלויות בה" - בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן ק"ס) הביא מכתב של בעל ה"שפת אמת", שנשאל למה אומרים "ותרייג מצוות" לכאורה הם רק תרי"ב עם המצווה שעושה? והשיב שתרי"ג מצוות הן כלל וכל מצווה מיוחדת בפני"ע, והכלל צריך לפרט, ולכן תרי"ג מצוות תלויים בכל מצווה. והוסיף לבאר (עפ"י הקדמת ספר "יד הקטנה") שמצד הקב"ה נותן התורה אין שום חילוק, כי הוא יתברך ותורתו אחדות פשוטה. לכן גם המצוות הן באמת אחד (כמו שאיתא מכות כד. "בא חבוקק והעמידן על אחת") ורק מצידנו כבני אדם שאינם יכולים לתפוס אחדות זו, התפרטה התורה למילים ואותיות ותרי"ג מצוות. לכן כשיהודי מקיים מצווה אחת נחשב שהוא אינו עושה רק אותה אלא את כל התרי"ג, ולכן שפיר אומר תרי"ג מצוות התלויים בה שהיא חלק מהם. ובאמת יש שגרסו "ותרייג מצוות הכלולים בה".

"ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו" וכו' - מקורה של הוספה זו הוא בזה"ק (יתרו צג:). וכתב הבא"ח (ויגש שנה א' סעיף ו') לבאר שזו תפילה "שאף שאנחנו איננו יודעים לכוון בסוד המצוות והתפילות, השי"ת ישלים כוונתנו ויעלה עלינו כאילו כיוונו בכל הכוונות הראויות לכוון, ועי"כ מעשינו במצוות ובתפילות תהיה כוננה לעלות למעלה לעשות פעולתה", וכן תפילה שימשך עלינו אור של קדושה מהמצוות. וסיים ששתי כוונות אלו יכוון אדם בכל פעם שאומר פסוק זה, קודם כל מצווה שיעשה. והחיד"א במחזיק ברכה (או"ח סימן רע"ד אות ב') כתב שזה מועיל אפילו למי שאינו יודע לכוון, או למי שאין בכוחו לזה. וכ"כ הפלא יועץ (אות ו'). ומצינו שאפילו מי שהתנגד לאמירת לשם יחוד כתב לומר פסוק זה (כתפילה), שהוא תועלת למי שאינו יודע לכוון (שו"ת מים חיים בשם מוהר"א אלפנדרי).

אופן האמירה

כמו שביארנו, עיקר העניין שבאמירה זו הוא הכוונה, ולפיכך יש לכוון באמירה זו כמידת האפשר¹⁷, וראוי להרהר לפני כן בתשובה (החיד"א בתחילת מורה באצבע). וכשהוא אומר "ליחדא שם י"ה בו"ה" נחלקו הפוסקים אם יש בזה בעיה של הוגה את השם באותיותיו¹⁸. ולכן יש לכתחילה לומר "ליחדא שם י"ק באותיות ו"ק" או "ליחדא שם אות יו"ד ואות ה"א באות וא"ו ואות ה"א" (כ"כ הרב דוד יוסף בהלכה ברורה בסימן כ' בסוף חלק א' בשם אביו).

ובסידור קול אליהו כתוב שיצייר לנגד עיניו שם הוי"ה כשאומר ביחודא שלים. ואין להקשות עליו ממה שכתב המשנ"ב (סימן צ"ח ס"ק א') שאין לכוון בשמות ויחודים בתפילה כי ח"ו אפשר לקלקל בזה הרבה, כי זהו עניין פשטי שהובא במשנ"ב (סימן א' ס"ק ד') בעניין שויתי ה' לנגדי תמיד. וכבר כתב בספר נפש החיים (שער ב' סוף פרק י"ג) על עניין ציור אותיות נגד עיניו לצורך כוונה בתפילה.

סיכום

המורם מדברינו, שאמירת נוסח הלשם יחוד לפני כל מצווה שאדם עושה, מועילה ונכונה מאוד עפ"י הוראת רוב האחרונים. ואין בזה חשש כלל, אלא אדרבה תועלת גדולה יש באמירה זו לעשות נחת רוח לה', שמגלה דעתו שהמצווה נעשית לשם ה', וכך תתעלה למעלה למעלה. וה' יזכנו לעשות כל מעשינו לשם שמים אכ"ר.

¹⁷ ולשון הכה"ח (סימן ס' אות י"א) "צריך להיזהר מאוד לומר לשם יחוד בכוונה גדולה, כי הוא מייחד את השם הנכבד והנורא, ולא ח"ו אחר שהתרגל בה יבוא לאומרה בלא דעת ותבונה" ובספר תוצאות חיים (שער ב' ה"ב) כתב שכיוון שהוא קורא לשם יחוד צריך להפריד ממנו כל מחשבה אחרת כמו בעת התפילה.

¹⁸ עיין תוס' שבועות (לה.) ד"ה באל"ף, בתשובת הנוב"י ובתשובתו של הרב דוד יוסף שהוזכרו לעיל, ובספר שיחת מלאכי השרת לר' צדוק דף נ"ב.